

[Publicacions](#) > [Col·lecció Recerques](#) >

Similituds i diferències: la immigració dels anys 60 a l'Hospitalet (Recerques; 1)

Similituds i diferències: la immigració dels anys 60 a l'Hospitalet / Clara Carme Parramon Homs.
Centre d'Estudis de l'Hospitalet, 2000. 240 p. ISBN: 84-922206-7-8.

- [Sumari. Presentació. Pròleg. Introducció](#)
- [1. El context històric i l'àmbit escollit](#)
- [2. El tema i l'univers d'estudi](#)
- [3. Disseny teòric i tècnic](#)
- [4. L'estructura de les poblacions](#)
- [5. Els nivells d'instrucció](#)
- [6. Sobre les parelles i les unitats domèstiques](#)
- [7. Categories socioprofessionals](#)
- [8. La distribució territorial en el marc de l'evolució urbanística de l'Hospitalet](#)
- [9. Conclusions generals](#)
- [Bibliografia. Relació de taules, gràfics i plànols](#)
- [Annex](#)

**Similituds i diferències.
La immigració dels anys 60 a l'Hospitalet**

CLARA CARME PARRAMON HOMS

CENTRE D'ESTUDIS
DE L'HOSPITALET

Similituds i diferències.

La immigració dels anys 60 a L'Hospitalet

CLARA CARME PARRAMON HOMS

Similituds i diferències.

La immigració dels anys 60 a l'Hospitalet

CLARA CARME PARRAMON HOMS

Edició Centre d'Estudis de l'Hospitalet
Major, 54, 1r 08901 L'Hospitalet
Telèfon 93 338 60 91 Telèfon/Fax 93 261 24 90
www.catalonia.net/celh
celh@catalonia.net

Equip d'edició Mercè Artigas, Rosa Guinart i Montserrat Perelló, del CEL'H.

Correcció lingüística Assumpta Manzanares, del CEL'H.
Pel que fa a l'ús dels articles en majúscules s'ha respectat la voluntat de l'autora.

Agraïments Agraïm especialment el suport i la col·laboració
de la Secció de Cartografia i del Departament d'Estudis de l'Ajuntament de l'Hospitalet;
d'en Josep Serra, cap dels Serveis d'Estudis Territorials
de la Mancomunitat de Municipis de l'Àrea Metropolitana;
a l'empresa Ardisa i a les seves treballadores;
i a la Pili Mujico i en Carlos Larrosa
i al professorat i alumnat de l'IES Pedraforca.

Aportacions Aquest primer número de la col·lecció Recerques ha obtingut suport econòmic
del Centre de Promoció de la Cultura Popular i Tradicional Catalana
del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya
en conveni amb la Caixa de Catalunya,
i de la Fundació Jaume Bofill.

Fotografia coberta Bloc d'habitatges del barri de Bellvitge.
✱ Albert Guinart i Rosa Guinart, CEL'H. 2000.

Disseny gràfic Laberint, imatge i comunicació SL

Dipòsit legal B-19.779-2000

ISBN 84-922206-7-8

A la meva germana Mercè

Sumari

PRESENTACIÓ	9
PRÒLEG	11
INTRODUCCIÓ	15
1. EL CONTEXT HISTÒRIC I L'ÀMBIT ESCOLLIT	21
1.1. Les migracions dels anys seixanta i el seu context general	21
1.2. Un àmbit territorial ben representatiu: L'Hospitalet de Llobregat	25
2. EL TEMA I L'UNIVERS D'ESTUDI	33
2.1. Cap a la delimitació de l'objecte d'estudi	33
2.2. Les idees generals que guien una investigació en dues fases	42
2.3. Les cinc procedències escollides: Andalusia, Aragó, Castella-Lleó, Extremadura i Galícia	46
3. DISSENY TEÒRIC I TÈCNIC	51
3.1. Alguns supòsits previs	51
3.2. Sobre el tractament de les dades del Cens de Població	55
4. L'ESTRUCTURA DE LES POBLACIONS	61
4.1. La distribució de les edats de les dones i els homes	61
4.2. Més consideracions sobre l'estructura per sexes	66
4.3. Condicions de partida diverses: breus apunts	68
5. ELS NIVELLS D'INSTRUCCIÓ	75
5.1. L'accés als estudis de les dones i els homes	75
5.2. Els nivells d'instrucció segons grups d'edat i sexe	79
5.3. Els aspectes més significatius	83
5.4. Comentaris sobre els nivells d'instrucció de la població de L'Hospitalet	85
5.5. El coneixement del català	87
6. SOBRE LES PARELLES I LES UNITATS DOMÈSTIQUES	97
6.1. Anotacions sobre l'estat civil	98
6.2. Nivells d'endogàmia i d'exogàmia	99
6.3. Composició de les unitats domèstiques i relacions de parentiu	104
7. CATEGORIES SOCIOPROFSSIONALS	109
7.1. Consideracions prèvies	109
7.2. Les relacions amb l'activitat productiva	111
7.2.1. Les persones en atur	113
7.3. Els sectors de producció i les branques d'activitat	116
7.4. Els diferents tipus de relacions laborals	120
7.5. Les ocupacions laborals i professionals	125
7.6. Relacions laborals i activitat professional	129
7.7. Dades de L'Hospitalet sobre les categories socioprofessionals	133
7.8. Conclusions en relació a les categories socioprofessionals	137

8. LA DISTRIBUCIÓ TERRITORIAL EN EL MARC DE L'EVOLUCIÓ URBANÍSTICA DE L'HOSPITALET	147
8.1. Sobre la presentació de les dades	147
8.2. La distribució territorial comparada dels cinc col·lectius estudiats	150
8.2.1. Sobre la representativitat de l'univers d'estudi en la seva distribució territorial	152
8.3. La concentració territorial de cada origen	157
8.3.1. Interètnicitat i densitat en el poblament de l'univers d'estudi	160
9. CONCLUSIONS GENERALS	165
9.1. Estratègies diverses: algunes idees	173
BIBLIOGRAFIA	181
RELACIÓ DE TAULES, GRÀFIQUES I PLÀNOLS	189
ANNEX	193

3. Disseny teòric i tècnic

3.1. ALGUNS SUPÒSITS PREVIS

Ja he explicat al capítol anterior que en aquesta primera fase de la recerca em proposava assolir certs graus de coneixement sobre les característiques generals dels col·lectius que, procedents d'Andalusia, Aragó, Castella-Lleó, Extremadura i Galícia, havien emigrat a Catalunya a la segona meitat d'aquest segle i que, en l'actualitat, resideixen a L'Hospitalet de Llobregat. El meu interès principal era poder comparar algunes dades bàsiques d'aquestes 5 poblacions, ja que segons com fossin els nivells de significació de les diferències que apareguessin entre uns orígens i els altres, hi hauria base empírica per a continuar investigant sobre els graus de diversitat en les formes d'adaptació social i cultural d'aquells col·lectius a Catalunya. O, per contra, caldria reenfocar la investigació.

En el cas que es tendís a un primer nivell de contrastació positiva, esperava paral·lelament que el desenvolupament de la investigació m'ajudaria a poder proposar unes quantes idees sobre les possibles causes que uns col·lectius i uns altres hagin protagonitzat i protagonitzin diferents estratègies d'integració a Catalunya.

Dels supòsits previs que acostumen a acompanyar tota recerca i que vaig posant de manifest al llarg del text, voldria destacar els que, al meu entendre, han influït notòriament en el plantejament i el desenvolupament de la investigació. D'una banda, voldria dir que la perspectiva teòrica que considero més útil per a intentar comprendre i explicar la diversitat humana és la que interrelaciona els components socioeconòmics i els culturals. Les diferències culturals es construeixen, es destrueixen, es reelaboren, adquireixen més o menys intensitat, en un context social i polític que és dinàmic. Si no es tracten des d'una perspectiva històrica i en el marc de les relacions canviants de poder, es desemboca en concepcions essencialistes sobre el fenomen identitari i difícilment se'n poden analitzar les característiques en un moment o un període determinat des d'una perspectiva no estàtica.

En aquest marc, voldria posar de manifest dos temes que s'interfereixen entre si i que es poden considerar més aviat d'orientació teòrica. Em refereixo a la manera d'abordar les relacions socials entre els sexes i de ponderar l'estratificació social pròpia dels 5 col·lectius escollits.

Finalment faré explícit un tercer supòsit més metodològic que fa referència a la necessitat d'accedir també al coneixement que proporcionen les tècniques qualitatives quan les dades que d'entrada requereix el plantejament d'una investigació són exclusivament quantitatives, com seria el cas aquí, atès que es tracta de dades de població.

Les relacions socials entre els sexes no es poden pensar aïllades, perquè interfereixen i són interferides per la resta de relacions socials. Probablement hi incideixen de manera fonamental. Les dades que he analitzat procedeixen principalment de l'últim cens de població, i una aproximació ben freqüent hagués estat treballar a partir dels totals de població tractant el sexe com un element descriptiu més quasi sempre relacionat amb alguna altra variable, com l'edat. A partir d'aquí, l'univers d'estudi, o millor dit, els universos d'estudi, s'haguessin definit sobre el genèric masculí. Aquest punt de partida pretesament neutre és com una convenció sense la qual no es podrien continuar mantenint les anàlisis androcèntriques habituals.

En aquesta recerca, l'opció va ser conferir visibilitat¹ a la realitat sexuada que quantifiquen les dades de població dels 5 col·lectius estudiats i establir amb precisió sobre què es pot i sobre què no es pot proposar generalitzacions en relació al conjunt de les poblacions estudiades. Així, per a totes les variables que es mobilitzen, vaig requerir les dades dels homes i les dades de les dones. Vaig constatar aleshores que la informació en què m'havia de basar per a procedir a l'anàlisi dels components més socioeconòmics es referia principalment als efectius masculins de les 5 poblacions. Les categories que estructuraven el cens tan sols tenen en compte els tipus de relacions laborals que majoritàriament

practiquen els homes. Entre les poblacions estudiades, només un 34% de dones aconsegueixen encabir-se en unes classificacions que parteixen de les formes masculines de relacionar-se amb l'activitat productiva².

Per poc coneixement quotidià que es tingui d'un entorn com l'hospitalenc, és, si més no, irrisori concloure que el 66% del conjunt de les dones de les poblacions escollides no desenvolupen o no han desenvolupat cap tipus d'ocupació retribuïda. Quan no es vol partir de la falsa dicotomia entre treball productiu/treball reproductiu (per no productiu), el problema augmenta si es té en compte que a partir dels registres de població no poden emergir les «branques d'activitat i serveis» que configurarien el tractament no androcèntric d'una categoria tan complexa com la de «mestressa de casa»³.

Destaco, doncs, que pel que fa a les categories socioeconòmiques, s'analitzen principalment les característiques de les poblacions masculines dels 5 col·lectius; les referències a les poblacions femenines són comparativament molt breus. En la mesura que en aquesta recerca l'elecció de les poblacions estudiades no passa per aquells grups que duen a terme un treball assalariat reconegut formalment com a tal, tractar més tangencialment la situació de les poblacions femenines reflecteix, si més no, la manca de representativitat de les dades que s'hi refereixen.

En el marc del disseny androcèntric que caracteritza els registres de població, el tractament estadístic que s'aplica a les diverses variables pretén posar de manifest com les poblacions femenines es resisteixen a deixar-se descriure a partir dels criteris que organitzen l'enquesta del cens. Per això treballa sobre els totals per sexes i no sobre els totals de població⁴.

El cens és una font que també presenta limitacions de pes per intentar aproximar-se al coneixement de les divisions de classe que organitzen la societat. Les variables sobre l'activitat productiva desenvolupa-

pada per les persones són les que proporcionen una informació més rellevant, alhora que limitada, sobre el tema. D'altra banda, ja ha quedat clara la pràctica impossibilitat d'intentar abordar convenientment les interferències entre les relacions entre els sexes i les relacions de classe.

Sobre els grups socials que protagonitzaren les migracions dels anys seixanta s'acostuma a destacar-ne la tendència a l'homogeneïtat social. Aquesta consideració es veu reforçada quan s'hi afegeix un factor com el de la segregació espacial, que precisament tant ha incidit en la història de l'espectacular creixement demogràfic de L'Hospitalet al llarg del segle XX.

El meu interès passava per trobar instruments d'anàlisi que permetessin ponderar aquella homogeneïtat social, i que propiciessin, si fos el cas, l'emergència d'aquelles formes d'estratificació social que avui poden caracteritzar els 5 col·lectius escollits. Per a aquest objectiu, la proposta teòrica que Cardelús i Pascual de Sans (1989) aplicaren en el seu estudi sobre els processos migratoris de retorn a l'àrea metropolitana de Barcelona⁵, es convertí en un punt de referència. L'autor i l'autora parteixen tant de la importància d'aproximar-se al coneixement de la condició social de les persones, com de la incidència d'aquest component en moltes variables. En aquesta línia elaboren un disseny teòric complex i altament precís de la categoria socioprofessional i, a més, el formulen explícitament.

He precisat punt de referència i no he parlat d'aplicació, perquè Cardelús i Pascual de Sans deixen ben clar que les informacions que necessitaven per a la seva investigació no es podien derivar de les dades que proporcionen els diferents registres estadístics disponibles.

L'autor i l'autora consideren que l'activitat professional o laboral es pot convertir en un indicador eficaç de la categoria socioprofessional, sempre que en la delimitació d'aquella activitat es tinguin en compte dues condicions. En primer lloc, discriminar

en el si de l'activitat professional els tipus de relacions laborals (assalariades i no assalariades) en què l'activitat s'inscriu. En segon lloc, concebre l'activitat professional tenint en compte la interrelació entre la posició relativa dins l'organització on es desenvolupa, el nivell de coneixements necessaris per a dur-la a terme, la grandària de l'empresa i el sector d'activitat. A partir d'aquí i basant-se en un procés d'interrelació del conjunt de variables, Cardelús i Pascual de Sans formulen 12 categories socioprofessionals operatives per a procedir a una anàlisi matisada de les formes d'estratificació social.

El Cens de 1991 proporciona les dades que requereix la primera condició i permet, per tant, discriminar entre relacions laborals assalariades i no assalariades, i també entre persones aturades, jubilades o que treballen. Respecte a la segona condició, la informació que es deriva del cens ja és precària: no proporciona dades suficients per al tractament proposat en relació als 4 indicadors esmentats, i a aquest impediment s'ha d'afegir que la classificació dels tipus d'activitat professional o laboral no és compatible amb la de Cardelús i Pascual de Sans.

Malgrat que la font principal de dades emprada en la recerca no permet aplicar les 12 categories mencionades, els seus punts de partida han guiat el tractament d'aquest tema, tal com es veurà concretament a l'apartat següent.

Voldria remarcar només que, de la limitada aproximació al coneixement de l'estratificació social que abordaré a partir de les dades sobre el treball productiu i del seu encreuament amb d'altres dades, en queda exclòs un 66% de les poblacions femenines de les 5 procedències. Cal deixar constància, doncs, que una part important de les conclusions d'aquesta investigació només seran atribuïbles a les poblacions masculines dels 5 orígens escollits.

Finalment cal explicar que la repercussió del supòsit que he definit com a més metodològic en aquesta investigació s'ha traduït a no circumscriure'm

només al disseny tècnic quantitatiu a què em referiré a l'apartat següent. He desenvolupat paral·lelament un treball de camp no acabat que sóc conscient que ha allargat aquesta primera fase de la recerca, però que al mateix temps m'ha ajudat molt a l'hora d'interpretar les dades quantitatives. El treball de camp ha consistit en l'observació participant, en el recull d'un seguit d'històries de vida i en el desenvolupament d'entrevistes en profunditat.

En concret, i al llarg de dos anys, a més del treball d'observació participant, per un cantó he recollit, per a cadascun dels 5 orígens, la història de vida d'una dona i d'un home residents a L'Hospitalet, focalitzant especialment l'experiència migratòria. Els criteris de selecció han estat senzills: la facilitat d'accedir a cada persona (procurant diversificar les xarxes de contacte) i la seva disponibilitat a ser entrevistada, tot partint del fet que la seva experiència migratòria hagués tingut lloc en el període estudiat. Així mateix, vaig triar 10 persones que tinguessin més de 50 anys perquè la seva història fos més àmplia, i també vaig tenir en compte que no fossin persones actives en el moviment associatiu relacionat amb les seves cultures d'origen.

Aquest últim criteri enllaça amb una altra línia del treball de camp, orientada cap a les entitats existents a L'Hospitalet relacionades amb les 5 cultures d'origen escollides per a la recerca. Es tracta, òbviament, de sectors fàcilment localitzables, i les característiques de la seva activitat podien facilitar una relació fluida. Vaig anar entrant en contacte amb aquestes entitats i hi vaig dur a terme entrevistes en profunditat a persones que integraven les juntes directives per a conèixer els orígens, el funcionament i els objectius de l'entitat.

Al mateix temps he anat assistint a diverses de les activitats més rellevants que aquestes entitats duen a terme al llarg de l'any, establint aleshores relacions amb diferents persones i famílies participants. També he assistit als actes públics adreçats a tot l'àmbit municipal que aquestes entitats programen. En el cas de les entitats relacionades amb la cultu-

ra andalusa, i atesa la seva proliferació, en el treball de camp m'he cenyit més a l'assistència a activitats i a l'establiment de relacions, sense entrar a realitzar entrevistes pròpiament dites.

Em cal esmentar, per acabar, les converses, sovint breus, que he mantingut amb les persones al càrrec de comerços i bars que ofereixen productes relacionats amb les 5 societats d'origen escollides.

No s'ha tractat, doncs, d'un treball de camp a partir del qual poder presentar resultats mínimament concloents, però sí que ha suposat una familiarització amb els col·lectius i les seves activitats associatives. El meu objectiu era establir relacions, partint del convenciment que apropar-me a les experiències concretes em proporcionaria un ventall ampli d'idees o me'n faria qüestionar d'altres, i així ha estat. El disseny teòric d'aquesta primera fase de la investigació no requeria establir criteris de representativitat pel que fa a les fonts orals.

Això, per descomptat, no qüestiona el fet que la recerca bibliogràfica sigui una eina bàsica per avançar en el coneixement crític, i naturalment he treballat en aquesta línia, com ja he mencionat en el capítol anterior. Tanmateix, l'experiència dels subjectes és també rellevant, i penso que no solament com a exponent d'un context determinat. Tal vegada té tant o més interès apropar-se als fets i els pensar de les persones per interrogar-se també sobre aquelles estratègies personals i col·lectives que no se circumscriuen al que es dona per suposat que configura un context històric cultural concret. En definitiva es tracta d'atorgar estatus de coneixement a l'experiència de les persones, tot obrint espais d'anàlisi per a aquelles experiències que poden no ser només expressions de les relacions socials dominants o de les idees més generals a l'ús⁶.

Només a títol d'exemple, en les prospeccions de camp realitzades, va ser molt interessant escoltar com les pràctiques religioses en el lloc d'origen no eren pas exclusivament un comportament habitual

d'un ordre simbòlic que es considera característic d'entorns rurals de l'època i que es pot debilitar en traslladar-se a un entorn urbà. Les relacions d'algunes dones amb el capellà del poble es configuraven i eren concebudes com un instrument bàsic per a accedir a xarxes de relacions que ampliessin l'intercanvi de productes lligat a l'organització econòmica familiar. En arribar a la ciutat, l'eficàcia de les pràctiques religioses en aquest sentit era un factor important per reprendre-les amb major o menor intensitat.

També, com a exemples puntuals relacionats amb altres temes, cal citar l'existència d'estratègies diverses relacionades amb les institucions bancàries de la comarca d'origen, abans d'emprendre l'experiència migratòria, i l'adequació d'aquestes al nou entorn; els canvis experimentats, o no experimentats, al llarg del procés migratori i d'assentament en la construcció identitària relacionada amb la societat d'origen; o la predisposició a engegar iniciatives de treball autònom a partir de determinades formes d'organitzar els recursos econòmics procedents del treball assalariat; o la posició d'agraïment cap al fet nacional català, percebut com a principal motor de la construcció de la identitat ètnica pròpia, tot i que es posin de manifest relacions interètniques no sempre harmonioses.

La llista podria continuar, però no és procedent fer-ho aquí. Al meu entendre, aquests exemples suggereixen una interrelació dinàmica dels subjectes amb les institucions de poder dominants i no es deixen analitzar fàcilment com a noves o velles il·lustracions de les interpretacions més habituals de les característiques dels col·lectius migrants dels anys seixanta.

3.2. SOBRE EL TRACTAMENT DE LES DADES DEL CENS DE POBLACIÓ

Ja he esmentat que, per posar a prova fins a quin punt els col·lectius immigrants escollits presenten diferències significatives entre ells quan es comparen les seves característiques generals, he partit de les dades que proporciona el Cens de 1991. En primer lloc, vaig sol·licitar a l'Institut d'Estadística de Catalunya (IEC) les agregacions i els encreuaments de dades que explico en aquest apartat. Posteriorment, els departaments d'Estudis i de Cartografia de l'Ajuntament de L'Hospitalet van realitzar el tractament informàtic de les dades relacionades amb la distribució territorial que mostren els 5 grups en el municipi per obtenir-ne el mapatge acolorit que presento a l'annex.

Per sol·licitar les dades a l'IEC disposava d'una delimitació general establerta: les 5 procedències. Calia, però, acotar amb precisió el període d'arribada a Catalunya dels col·lectius escollits per treballar la segona onada migratòria d'aquest segle. Per prendre aquesta decisió, vaig tenir en compte elements històrics i demogràfics que entenc que configuren una unitat al període escollit, que finalment va ser de 15 anys: haver arribat a Catalunya entre 1960 i 1975. Cal destacar aquí que a partir del Pla d'Estabilització de 1959, el franquisme entrà de forma irreversible en una nova etapa, en el marc de la qual es configurà L'Hospitalet més contemporani; que en aquests 15 anys es donaren els moments de major intensitat dels moviments migratoris, que a L'Hospitalet es traduïren en la taxa de creixement més alta del segle; i que a partir de 1976, s'inicià la davallada del creixement migratori quan el país entrava en els anys de la transició política cap a la democràcia en el marc d'una crisi econòmica de gran abast.

Em detindré una mica més en l'evolució de la població de L'Hospitalet per oferir tot seguit les dades de l'univers d'estudi d'aquesta recerca. L'any 1960⁷, la ciutat tenia 123.282 habitants, que passaren a 282.141 el 1975. La taxa de creixement del període

se situa en 5,8 per mil i evoluciona del 5,33 de la dècada dels cinquanta, al 6,82 a la dels seixanta, se situa en el 3,02 en el període 1970-76 i baixa al 0,77 en el segon quinquenni de la dècada dels setanta. Entre 1960 i 1975, la població de L'Hospitalet havia augmentat de 158.859 persones. El moviment migratori afectà 168.422 persones, de les quals 88.902 representen el saldo migratori del període.

A L'Hospitalet, els anys 1960 i 1961 foren un preludi del creixement migratori sostingut que caracteritzaria la resta de la dècada i que assoliria grans magnituds sobretot durant el primer quinquenni. Des de 1970 es constata una tendència a la baixa i el 1975 és l'any a partir del qual, per primera vegada des de l'inici del franquisme, es pot parlar de davallada del creixement migratori a L'Hospitalet. S'havien acumulat els efectes de la crisi financera de final dels seixanta i la crisi generalitzada del petroli de 1973, alhora que el municipi presentava uns alts nivells de saturació demogràfica.

Passant ja a les dades del Cens de 1991 amb què he treballat, dels 272.578 habitants que L'Hospitalet tenia el 1991, 124.565 persones (un 45,7% de la població) procedien de fora de Catalunya. D'aquest contingent poblacional, un 76% havia nascut a Andalusia, l'Aragó, Castella-Lleó, Extremadura o Galícia, i concretament 61.405 homes i dones d'aquests orígens havien arribat a Catalunya entre 1960 i 1975. Així doncs, l'univers d'estudi d'aquesta investigació quedava circumscrit a 61.405 persones que representaven un 49,3% de la població immigrada de L'Hospitalet el 1991 i un 22,5% del total d'habitants que la ciutat tenia aquell any.

Arribat aquest punt i com a element que contribueix a contextualitzar millor els col·lectius escollits, em sembla interessant posar en relleu que a partir del tall cronològic que representen els 15 anys d'arribada a Catalunya seleccionats, els efectius dels 5 orígens escollits constitueixen un part majoritària del conjunt de persones immigrades procedents d'Andalusia, l'Aragó, Castella-Lleó, Extremadura i Galícia, residents a L'Hospitalet.

L'any 1991, les dades eren aquestes (taula 1):

TAULA 1

ELS 5 ORÍGENS ESTUDIATS I TOTAIS L'HOSPITALET

Comunitat autònoma de naixement	Totals a L'Hospitalet	Persones arribades entre 1960 i 1975	Percentatge
Andalusia	53.095	34.730	65,4%
Aragó	6.984	3.282	47,0%
Castella-Lleó	11.948	7.575	63,4%
Extremadura	13.189	9.995	75,8%
Galícia	9.471	5.823	61,5%

Els efectius d'aquestes 5 procedències arribats entre 1960 i 1975 integren els 5 universos d'estudi d'aquesta recerca. No es tracta, doncs, de mostres de població, sinó que a partir de la delimitació feta, he treballat sempre amb els totals d'aquestes 5 poblacions. Aquesta precisió és important perquè se'n deriva que el disseny tècnic no hagi hagut de tenir en compte l'aplicació de tests estadístics que ponderessin la intervenció de factors aleatoris en els resultats del tractament dut a terme en relació a les variables treballades⁸. Voldria insistir un cop més en què els resultats d'aquesta investigació no els concebo com a generalitzables més enllà de la delimitació empírica definida. I ponderar la bondat d'aquells resultats en relació a conjunts poblacionals més amplis entenc que no requeria només aplicar un tractament estadístic inferencial a partir de les dades explotades, sinó que exigiria un disseny teòric específic en el qual, en la meua manera de veure, seria fonamental tenir en compte factors derivats de les característiques dels entorns on resideixen els col·lectius immigrants.

De fet, el disseny tècnic d'aquesta investigació ha estat ben senzill. No era la meua pretensió dur a terme un estudi demogràfic exhaustiu, i el meu limitat domini de certes tècniques de la demografia aconsellava la màxima prudència en els meus propòsits davant d'una recerca que es configurava molt laboriosa en la seva vessant tècnica, ateses les llargues sèries numèriques requerides i les múltiples variables a correlacionar i analitzar. Cal dir que el Cens de 1991 conté un gran nombre de categories

descriptives, entre les quals vaig seleccionar les que, d'entrada, pensava que millor em podien orientar sobre algunes característiques bàsiques dels 5 col·lectius escollits.

El meu objectiu era aplicar aquelles tècniques que em facilitessin l'anàlisi de les col·leccions de dades quantitatives correlacionades i la realització de comparacions significatives entre elles. El tractament aritmètic percentual em permetia organitzar una distribució de les dades resumida i operativa. Al mateix temps, tenia la virtut de neutralitzar les diferències absolutes que, de partida, presenten els efectius de les 5 poblacions escollides, requisit indispensable per procedir a les comparacions i contrastar així la hipòtesi que guia aquesta recerca. En algun cas he aplicat mesures de tendència central per resumir la informació a l'abast o per descriure-la millor, i especialment per poder operar amb les dades de distribució territorial i obtenir-ne la representació gràfica.

L'obtenció dels estadístics descriptius i les gràfiques ha estat facilitada pel tractament informàtic de les dades, les correlacions més rellevants de les quals presento, mitjançant taules estadístiques, en cadascun dels capítols següents i en l'annex.

Per posar a prova la hipòtesi vaig organitzar les dades a sol·licitar en 5 blocs temàtics: l'estructura demogràfica de les poblacions, els seus nivells d'instrucció, les unitats domèstiques, les categories socioprofessionals i la distribució territorial dels 5 col·lectius en el municipi de L'Hospitalet. La variabilitat d'aquests factors es posaria de manifest a partir de correlacions de dades en què estarien implícites les formulacions que inicialment desenvolupaven la hipòtesi. He de remarcar que les dades sempre se circumscriuen a les 3 delimitacions prèvies explicades: residència a L'Hospitalet, les 5 procedències i l'arribada a Catalunya entre 1960 i 1975.

També em vaig proposar accedir a les explotacions disponibles de dades de població de L'Hospitalet per a cadascun dels 5 blocs temàtics, no amb el propò-

sit de formular generalitzacions sinó amb la intenció de presentar uns certs graus de contextualització de les dades i perfilar tendències. El fet que les dades estiguessin explotades i fossin compatibles ha determinat la major o menor extensió d'aquestes referències.

Quant a l'estructura per edat i sexe de les 5 poblacions,⁶ a més de l'interès descriptiu inherent a aquests elements, la major o menor concentració dels homes i/o de les dones de cada col·lectiu immigrat en unes determinades franges d'edat podia ser un indicador valuós respecte a les condicions d'arribada. I potser podia permetre inferir la rellevància tant de factors distints pel que fa a les condicions de les societats d'origen que les etnografies consultades evidenciaven com, al seu torn, de possibles situacions personals i familiars estratègicament diverses en arribar, si més no per primera vegada, a Catalunya.

Pel que fa als estudis que tenen les poblacions escollides, d'una banda, estava convençuda del pes relatiu que l'edat i el sexe tindrien en la distribució dels nivells d'instrucció de cadascuna de les 5 poblacions, de manera que les generacions més joves tendrien a uns majors nivells de titulació acadèmica i a una equiparació de les diferències desfavorables a les dones de generacions anteriors. I d'altra banda, vaig considerar adequat incloure els graus de coneixement de la llengua catalana de cada origen en aquest bloc per conèixer els vincles d'uns o uns altres nivells de titulació acadèmica amb el major o menor domini del català, correlacionant-hi també l'edat i el sexe. Tot i que es tracta d'una variable «estrella» en molts estudis sobre integració social i cultural de la immigració, vaig donar per fet que sense dades qualitatives sobre el tema, no considerava plausible un altre tipus de tractament.

Les dades sobre les unitats domèstiques, d'una banda, inclourien la descripció de l'estat civil, segons orígens; de l'altra, mostrarien les tendències de cada col·lectiu a una major o menor endogàmia o a unes o unes altres distribucions exogàmiques, tant

si l'aparellament era previ a l'emigració com si s'havia produït després. I per acabar, permetrien conèixer la composició de les unitats domèstiques i quines relacions de parentiu hi eren preponderants. Per a aquests temes hagués pogut partir de les valuoses aportacions teòriques i etnogràfiques d'estudis esmentats al capítol anterior, però el cens no proporciona les dades requerides.

Respecte a les categories socioprofessionals, la possibilitat de detectar nivells d'estratificació social hauria de comportar un tractament minuciós de dues variables: els tipus de relacions laborals i els tipus d'ocupacions dels homes i de la minoria de dones que recull el cens en aquest tema, dels 5 col·lectius. D'una banda, interessava conèixer si l'origen discriminava algun tipus de tendències en la distribució de les relacions laborals i més precisament entre les assalariades i les no assalariades; i, detallant-ho més, conèixer per a cadascuna d'aquestes situacions laborals el pes relatiu de l'origen en les proporcions de contractacions fixes i eventuais, i també d'empresaris/àries i de treball autònom. D'altra banda, es tractava de procedir en la mateixa línia respecte a les ocupacions, tenint en compte la informació afegida que, tant sobre les relacions laborals com sobre les ocupacions, aportaria la distribució de les branques d'activitat i dels sectors de producció. Caldria també introduir els possibles efectes dels nivells d'instrucció en relació a les dues variables, per aproximar-se finalment a l'anàlisi de la informació que proporcionaria la distribució de les ocupacions que corresponguessin en major i menor mesura als tipus de relacions laborals de cada procedència.

Correlacionar les dades dels nivells de coneixement de la llengua catalana amb aquestes variables contribuiria a una certa contextualització del tema. Procedir en la mateixa línia, podia ser pertinent a l'hora d'analitzar les dades sobre l'atur masculí i femení, que també s'interrelacionarien amb els estudis i amb els tipus de relacions laborals. De fet, en la conjuntura econòmica relativament expansionista dels primers anys noranta, era de preveure que

el treball eventual passés a ser un indicador més eficaç de situacions d'inestabilitat laboral, amb els components de marginació social que se'n deriven, que l'atur pròpiament dit.

I, finalment, pel que fa a la distribució territorial, les unitats d'anàlisi utilitzades serien dos: el barri (partint dels districtes) i la secció censal. L'interès se centraria a detectar els graus de concentració i d'interrelació espacials de cada origen, tot pressuposant la probable incidència d'aquest factor en uns o uns altres tipus de relacions intraètniques i interètniques. En aquest capítol abordaria amb un cert deteniment el tema de la representativitat proporcional de les 5 poblacions respecte al total de cada procedència per ponderar millor una de les vessants del tractament informàtic: els plànols de màxima representació relativa dels 5 orígens.

Els resultats d'aquest bloc, en un futur, podrien permetre mobilitzar amb una certa consistència empírica elements del marc teòric sobre integració social o sobre etnicitat, per exemple, quan s'interrelacionen amb tipus d'assentament o amb determinades construccions socials de l'espai, com ara els enclaus ètnics. Es tracta de tot de variables de les quals algunes investigadores i investigadors citats al capítol anterior han demostrat la utilitat teòrica.

A partir d'aquí, aquests 5 blocs temàtics organitzen la resta de capítols. A cadascun exposo amb deteniment els supòsits auxiliars que acompanyen les formulacions esmentades fins ara; formulacions en què se sustentaven les correlacions de dades del cens sol·licitades a l'IEC i el tractament informàtic demanat a l'Ajuntament de L'Hospitalet pel que fa a la distribució territorial.

Cal dir que en aquests capítols també introdueixo idees que no formaven part del bagatge teòric amb què vaig iniciar la investigació, sinó que me les suggeriren el coneixement i l'anàlisi de les dades i el treball de camp, i que, en molts casos, proposaré com a hipòtesis per desenvolupar i contrastar d'una manera més àmplia en un futur.

De fet, aquest disseny teòric deixa clara l'escassetat d'hipòtesis prèvies referides a la possible diversitat d'estratègies d'adaptació a la societat catalana dels 5 col·lectius escollits i, conseqüentment, sobre quins factors poden contribuir a explicar aquella diversitat. Eren limitacions que els resultats de la recerca que ara presento han contribuït, en gran mesura, a resoldre satisfactòriament. En aquest sentit, voldria deixar constància que en l'elaboració del disseny inicial d'aquesta investigació vaig acabar decidint que no treballaria uns determinats factors, tot i el seu interès reconegut i demostrat.

Un d'aquests factors és la durada de l'estada a Catalunya. Les dades del cens informen, d'una banda, de l'any d'arribada a Catalunya i, de l'altra, dels llocs de residència el 1981, 1986 i, òbviament, el 1991; però, més enllà d'aquests anys, no permeten reconstruir els itineraris migratoris i, per tant, no podia conèixer els temps reals de permanència a Catalunya ni en quin tipus de municipis s'ha residit. També vaig descartar la mobilització d'un seguit de variables demogràfiques que es deriven de les dades de les edats i els sexes, més enllà de l'elaboració de les distribucions esmentades. I, per fi, vaig declinar la possibilitat d'explotar les dades que informen concretament dels municipis en què s'ha nascut. Abordar aquestes línies de treball sobrepassava les meves possibilitats de dedicació a la primera fase de recerca que, de fet, ja va acabar sent bastant més llarga del que inicialment m'havia imaginat.

NOTES

[1] Uso el terme en el sentit de trencar «la lògica del no ser», a la que es refereix Juliano, D. (1992) en tractar els problemes metodològics en els estudis sobre les dones. En aquesta línia, el símil fotogràfic que proposa és molt suggerent: «acercarse a cada uno de estos problemas implica la dificultad de la lectura de los negativos (para usar un símil fotográfico) de la realidad que estamos acostumbradas a ver. Así cuando hablamos de trabajo femenino, nos estamos refiriendo principalmente al que hace la mujer que "no trabaja"...». Vegeu *El juego de las astucias. Mujer y construcción de modelos sociales alternativos*. Madrid, Horas y Horas, Cuadernos inacabados núm. 11, p. 157-169.

[2] Les crítiques a l'exclusió de gran part de la població femenina de les dades sobre treball a les diverses fonts de població són abundants en les últimes dècades. Cristina Borderías (1993), a *Entre líneas. Trabajo e identidad femenina en la España contemporánea. La Compañía Telefónica 1924-1980*, Barcelona, Icària, presenta les múltiples expressions en què es manifesta una cultura del treball diferent de la masculina. L'autora es refereix a la dificultat de moltes dones per a pensar-se en el terreny professional o en el familiar, a com la seva resistència, en la pràctica, a l'elecció, a la jerarquització entre unes i altres de les seves ocupacions, obeeix a una lògica no assimilable a la lògica productivista masculina. Al primer capítol de l'obra analitza les raons de la infravaloració del treball femení en els registres de població i presenta un ampli recull bibliogràfic sobre el tema.

[3] Vegeu Carrasco, Cristina (1996): *Género y valoración social. La discusión sobre la cuantificación del trabajo de las mujeres*. Ponència al Congrés «Women, Work and Health», Barcelona. L'autora aporta elements d'anàlisi sobre el treball anomenat «domèstic», alhora que, recollint les reflexions d'altres autors, es planteja el complicat tema dels barems per a valorar un ventall tan ampli d'ocupacions que, si es deixessin de realitzar, la mateixa organització de la vida, tal com la coneixem, es col·lapsaria. Així mateix, l'autora conclou que si la manera en què les dones desenvolupen els seus treballs en relació a la producció de béns i serveis per a les persones no es basa en l'esquema androcèntric de funcionament socioeconòmic dominant i en els objectius i valors de l'economia de mercat, caldria elaborar uns indicadors i treballar amb unes estadístiques que reflectissin aquella realitat, més enllà d'atorgar al treball domèstic la mateixa categoria conceptual que al treball assalariat.

[4] Les excepcions en l'aplicació d'aquest criteri han estat determinades per la necessitat de comparar algun instrument descriptiu homologat, per exemple, el de les piràmides de població, amb els disponibles pel que fa a la població de L'Hospitalet.

[5] Vegeu *Migració i història personal. Investigació sobre la mobilitat des de la perspectiva de retorn*. Barcelona, UAB, p.295-298.

[6] Per a mi, els enfocaments epistemològics més actuals dels estudis d'història de les dones representen una aportació rellevant en aquest sentit. Vegeu, a títol d'exemple, Rivera Garretas,

M. (1994): *Nombrar el mundo en femenino*. Barcelona, Icària, cap. 1r. D'altra banda, la ponència de Terradas, I. (1983): «La història de les estructures i la història de la vida», a *La vida quotidiana dins la perspectiva històrica*. Palma de Mallorca, Institut d'Estudis Baleàrics, 1985, p. 3-30, emmarcava metodològicament i teòricament el tema des de les diferents ciències socials i posava de manifest que apropar-se a la comprensió de la vida contribueix a propiciar la interdisciplinarietat.

[7] Les dades sobre L'Hospitalet que presento a partir d'aquí, estan extretes de *Características de la población de L'Hospitalet, 1991* i de l'*Anuari Estadístic de la ciutat de L'Hospitalet, 1994*, publicacions editades per l'Ajuntament de la ciutat. Pel que fa a l'univers d'estudi, les dades procedeixen de l'IEC, Cens 1991.

[8] Agraïxo l'assessorament del Dr. Joaquín Recaño en aquesta decisió tècnica.

Una de les cases d'autoconstrucció de la Urbanització El Canyet, al barri de Sanfeliu. A la imatge, la Raquel (hospitalenca, de pare català i mare murciana) i dues de les seves filles, la Raquel i la Cristina.

✱ Rosa Guinart, CEL'H. 2000.